

Simény Beáta

A magyar zenekritika-érem két oldala: id. Ábrányi Kornél és Brassai Sámuel

Bibliográfiai adatok:

Szerző: Simény Beáta

Cím: A magyar zenekritika-érem két oldala: id. Ábrányi Kornél és Brassai Sámuel

Kiadás adatai: Budapest: Zenetudományi Intézet, Magyar Zenetörténeti Osztály, 2022

Publikálás dátuma: 2022. december 22.

DOI-azonosító: 10.23714/mzo.014

DOI-hivatkozás: <https://doi.org/10.23714/mzo.014>

Licenc: Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Verzió: 1.0

SIMÉNY BEÁTA

A MAGYAR ZENEKRITIKA-ÉREM KÉT OLDALA: ID. ÁBRÁNYI KORNÉL ÉS BRASSAI SÁMUEL

A BTK Zenetudományi Intézet Magyar Zenetörténet Osztály által rendezett „Magyarország zenetörténete a 19. században” című konferencián (2022. december 19.) elhangzott előadás írásos változata.

Ábrányi Kornél (1822–1903) születésének 200. évfordulóját ünnepelve a magyar zeneélet eme élharcosát egy olyan, zenetörténetünknek igen jelentős háttérharcosával érdemes párhuzamba állítanunk, mint a páratlan zenerajongó polihisztor, Brassai Sámuel (1797–1897), akinek szintén idén ünnepeljük születésének 225., halálának 125. évfordulóját. E „párhuzam” terminus esetünkben azért is hálás és sokatmondó, mert bár mindkettejük zeneművészeti érdeklődése, tevékenysége, baráti köre, sőt, zenepublicisztikai célja is több pontban keresztezi egymást, valójában nem alakul ki közöttük egy kortárs-sorstárs kapcsolat.

De lássuk kezdetben a zenekritikáíráshoz vezető útjaik előzményeit. Míg Ábrányi 21 éves korában zongoristaként nyugati tanulmányútra utazik, Münchenben megismerkedik Liszttel, Párizsban Chopintól és Kalkbrennertől vesz zongoraleckéket¹, addig Brassai gyerekkorában autodidakta módon, az asztalára felrajzolt a zongora klaviatúráján kikopogtatta ki a zenedarabokat. Ekként „zenét tanult zene nélkül”, idézik a kortárs monográfusai.² Miután elvégezte a kolozsvári kollégiumot, filozófia és kémia vizsgákat tesz, 24 éves korától vidéki birtokos családoknál házitanító, nyelv- és zongoramester.

1831-ben kezdi meg publicisztikai aktivitását névtelenül, illetve Világfi Antal név alatt az *Erdélyi Hiradó*ban, 1832-től publikál a Nemzeti Társalkodóba, ekkor jelent meg első esztétikai írása „A gyönyörűségről, melyet a szép művek szemlélése vagy hallása okoz bennünk” címmel. 1834-ben írja első zenekritikáját „A’ nagy muzsikai-innep Bécsben”³, hiszen a következő év októberéig a Kendeffy családdal Bécsben és Velencében tartózkodik.⁴ Ugyanebben az évben indul Brassai szerkesztésében az első erdélyi magyar nyelvű néplap, a kolozsvári *Vasárnapi Újság*, amely néhány kihagyással, de 1848-ig működik.

1 Kárpáti János: Introduction to „Zenészeti Közlöny (1882)”. RIPM Consortium Ltd: Répertoire international de la press musicale (www.ripm.org), 1996, xiii. Utolsó hozzáférés 2023. 01. 04. <https://ripm.org/pdf/Introductions/ZEKintroor.pdf>

2 Fitz József, *Brassai Sámuel: Monográfia*. Budapest: Németh, 1911, 29.

3 W.: „A’ nagy muzsikai-innep Bécsben”, in *Nemzeti Társalkodó*, 1834. II. félesztendő/24. szám, 378–381.

4 Mikó Imre: *Az utolsó erdélyi polihisztor*. Bukarest: Kriterion, 1971, 29.

Ábrányi 1847-ben tér vissza Pestre, a szabadságharc leverése után a már félévszázados Brassai is ide menekül, így 1850-től tíz kb. évig laknak egy városban, emellett pedig bő ötven évet tulajdoníthatunk kortársi munkásságuknak (1847-től 1897-ig, Brassai haláláig). Az 50-es években mindketten zenei referensként is működnek, viszont különböző lapoknál, így még inkább kiéleződik pályájuk egyidejűsége és mégis különböző dimenziója.

Brassai kritikákat találunk a *Honderűben* (1847), 1853-ban a *Szépírodalmi Lapokban*, a *Budapesti Hírlapban* (1853), a *Divatcsarnokban* (1856), a *Pesti Naplóban*⁵ is publikál. 1860 után visszatérve Kolozsvárra jelentősen megcsappan zenekritikáinak száma, említendők a *Kolozsvári Közlönyben* majd a *Magyar Polgárban* megjelent írásai.

Ábrányi állandó zeneművészeti s kritikai rovat írója volt a *Pesti Naplónál* (1855-60., 1884. és 1888-tól), *Magyar Sajtónál* (1857-58.) és *Pester Lloydnál* (1868.); számos cikke jelentetett meg a *Fővárosi Lapokban*, (1866-80. 1885-87.), *Kelet Népe, Magyarország, Családi Kör* (1866.), *Athenaeum* (1873-74.), *Alföld* (1868. és 1883-88.), *Ország-Világ*. (1884-85.), *Magyar Salon* (1885-től), *Budapesti Hírlap* (1885) hasábjain. Az általa szerkesztett első magyar zenei szaklap, a *Zenészeti Lapok* (1860-1876) majd a *Zenészeti Közlöny* (1882) által rendkívül gazdag publikációs örökséget hagyott hátra, Brassaihoz hasonlóan több esetben nem is írta alá a cikket.⁶

Mindketten gyakran publikáltak álnevek alatt; Ábrányi szignói voltak az *á., á. k., ák, r. i., ...i..l., Radamanthos*, Brassainak pedig *W* [Welmes], *Világfi Antal* [30-as években használt], *Canus*, vagy *C...s*, és *Zsambokrét Gyula* név alatt jelentek meg cikkei, az utóbbi kettővel különösen a pesti zenekritikáit illette.

A pesti évek alatt Brassai kétségkívül zenetudományi és zenei körökben mozog. Mátyás Gábor mellett az MTA bíráló bizottságának tagja⁷, Gönczy Pál magániskolájában dolgozik, Gönczy lányát is zongorázni tanítja. Eközben Eötvös Józsefhez is bejárása volt, az ő feleségével Rosty Annával rendszeresen négykezeseztek.⁸ Mély barátság fűzte a kolozsvári konzervatórium volt diákjához, Bartalus Istvánhoz. Mint Ábrányinak szerkesztő-társa, Bartalus lehetett akár egy kapcsolati pont közöttük. Az 1860-as évek levelezései mutatják, hogy főként Bartalus által tartja fenn zenei kapcsolatát Pesttel, általa küld be újabb cikkeket szerkesztőségekhez és vásároltat Rózsavölgyi nyomdájából új kamaraműveket. Barátságukra alapozva még azt is számonkéri, hogy miért lett Bartalus „Schumannista”, hiszen ezt ő a „Mosonyizmus” következményének tulajdonítja.⁹ E megjegyzése a *Zenészeti Lapok* egész szerkesztői körét, így Ábrányit is érintik.

Brassai pesti kapcsolatai közül meg kell említenünk szoros barátságát a Huber/Hubay családdal, ő volt Hubay Jenő testvérének, majd Jenő fiának is a keresztapja. Erkel Ferenchez mély barátság fűzte; levelei tükrözik a műértő zenész iránt érzett mély tiszteletét,

5 Brassai: „Classicizmus és romanticizmus”, in: *Pesti Napló*, VII/1846, 1856.04.23.

6 Szinnyei József: „Ábrányi Kornél idősb”, in *Magyar írók élete és munkái* I., Budapest: Hornyánszky Viktor nyomdája, 1891, 34–36.

7 Hamburger Klára: „Liszt cigánykönyvének magyarországi fogadtatása. Első rész -1859-1861.”, in: *Muzsika*, IVIII/12, 2000.12.01., 25.

8 Mikó Imre: *Brassai Sámuel: Monográfia*, 167.

9 Brassai Sámuel levele Bartalus Istvánhoz. Kézirat. Kelt: 1863.04.30., Kolozsvár. MTA Kézirattár, Ms. 5662/105.

hiszen több ízben érdeklődik véleményéről, például a Pesten fellépő kolozsvári színész-énekesnő fellépéséről.¹⁰

Meglévő források alapján a Brassai-Ábrányi kapcsolatnak csupán körvonalazni tudjuk a lehetséges metszéspontjait, ehhez pedig a legkimerítőbb és legértékesebb dokumentáció maga Ábrányi Kornél 1897-ben a Pesti Naplóban publikált megemlékező cikke, amely a „Néhai Brassai bácsi mint zenész” címet viseli. 1899-től pedig Ábrányi *Képek a múlt és jelenből* című kötetének XIV. fejezeteként él tovább. Brassai zenei ízléséről így nyilatkozik:

„[...]csodálatos vegyülékű érzékkel bírt a zenének úgy régi klasszikus, mint modern irányú s nemzeti áramlata iránt. De amennyire én ismertem – pedig nagyon sokszor cseréltem vele eszméket mind a háromnak a lényege felett – azt mondhatom, hogy, amíg az elsővel szemben bálványozásig ment rajongásában, addig a modern romantikus zene-irodalom termékeinek a gyűmölceit csak nagyon szórványosan volt hajlandó megizlelni.”¹¹

Ábrányi szerint Brassai a magyarok közül csak Erkel, Székely Imre ábrándjait és idilljei iránt viseltetett tekintéllyel, de ezt ő természetesnek ítéli, hiszen úgy gondolja, annak, aki ritkán hall zenét, az „megkövesülve az eszményi örök szép forrásban a haladásnak tagadója lesz”.

Aztán így folytatja, visszatérve a tudós zenész-voltára:

„Amennyire én Brassai bácsit ismertem, nem mondhatnám, hogy modern értelemben véve, valami nagy képzettségű zenész lett volna, aki – mint mondani szokás – mindenféle zene vegyészeti misztériumába be tudott volna hatolni.”¹² Bartalus István erről mindenesetre másképp vélekedett, amikor 1861-ben a *Zenészeti Lapok*ban megjelent „Szerény szózat a Magyar Tudományos Akadémiához”¹³ című írásában így fogalmaz: „Brassai, Mátray és Győri urak, kiknek a zenéről bizonyára helyes fogalmuk van.”

Mindkét idézetben Ábrányi gondosan hozzáteszi a tudós jellemzéséhez ama frázist: „már amennyire én Brassai bácsit ismertem”. Arra következtethetünk, hogy ismeretségük és eszmeccseréik ellenére nem voltak éppen olyan mély barátságban, mint ahogyan Péterfy Dénes unitárius lelkész 1897-i levelében erre hivatkozni vélte: „Ábrányi, mint Brassai egyik legközelebbi barátja”.¹⁴ Hiszen Ábrányi visszaemlékezésében arra is reflektál, hogy budapesti utazásai során Brassai nem érintkezett a szorosán vett zenevilággal, Erkel Ferencet kivéve, csak ha össze nem futott véletlenül valakivel a városban.

A zenekritikáiráson kívül mindketten aktívan részt vettek városaik zeneéletének intézményesítésében. Brassai 1865-ben újjászervezi az 1841-ben alapított Kolozsvári Házi Zenekört, a kamarazenejátszást igyekszik meghonosítani Kolozsvárt, 1887-ben elnökségével elindul a Kolozsvári Zenetársaság. Ábrányi szintén ebben a periódusban, 1865-től útjára indítja az Országos Kórustalálkozókat, 1867-ben Aradon létrehozza az Országos

10 Brassai Sámuel levele Bartalus Istvánhoz. Kézirat. Kelt: 1876.01.31., Kolozsvár. MTA Kézirattár. Jellet: Ms. 5662/114

11 Ábrányi Kornél: *Képek a múlt és jelenből*. Budapest: Pallas, 1899. 82.

12 Ábrányi Kornél: *Képek a múlt és jelenből*, 83.

13 Bartalus István: „Szerény szózat a Magyar Tudományos Akadémiához”, in: *Zenészeti Lapok*, I/15, 1861.01.09., 113.

14 Péterfy Dénes levele id. Ábrányi Kornélhoz. Kézirat. Kelt: 1897.12.27., Kolozsvár. OSZK Kézirattár, Fond XII. Zenei Levelek.

Magyar Daláregyesületet, az 1870-es években jelentős szerepet vállal a Zeneakadémia alapítását megelőző mozgalmakban is.

Brassai három esztétikai tanulmányát 1832-ben, 1858-ban és 1859-ben publikálta.¹⁵ Számára a kritikában is fajsúlyos az esztétika, hiszen az általa szerkesztett, mindössze egyetlen kiadást megért Criticai lapokban megkülönbözteti a tudományos kritikát az esztétikai kritikától. Esztétikai és tudományos kritika között fontosabbnak találja az elsőt, mondván, hogy a „tudományos vélemények és igazságok soha sem szorultak a critica ségédére érvényesülés végett. [...] Az aetheticai critica ellenben reputatiokat állított lábra és temetett el végképp.”¹⁶ Brassaival szemben Ábrányi már kifejezetten zeneesztétikai tankönyvet ír a Zeneakadémia számára, ezt csupán 1877-ben adják ki.¹⁷

Brassai először 1832-ben javasolta, hogy működjön egy kizárólag kritikai folyóirat, ennek ötletét a Bajza József-kiadásában készült 1830-ban megjelent Kritika-lapok serkenthette. A *Criticai Lapok* szerkesztésére és kiadására csak 1855-ben kerülhetett sor Pesten. Brassai szerint a kritikusnak két fő jellemvonást kell szem előtt tartani: az első a széles és mély ismeret a művészet és szépirodalom egész terén (fáradtságos, de élvezetes, dúsan fizető munka), a második pedig a hosszas fontolgatás, egybevetés által megalkotott jóízlés és annak elvont szabályai. Tehát Brassai kritikái alapjában tanulmány, eszközében esztétika, céljában oktatás.¹⁸ A *Criticai lapok* indítványozza a különböző ágazatok kritikaírásának szaknyelvi differenciálódását, a találó nyelvi közeg létrehozását [szótár, terminus]. Ábrányi Kornélnak és a *Zenészeti Lapok* szerkesztőtársainak legsürgősebb első feladataik egyikének szintén a magyar zenei szaknyelv kidolgozását és meghonosítását tekintették.

Szénfy Gusztáv A „kritikai-lapok”-ról zenészet ügyében című háromrészes írásában velősen vádolja Brassait nem csupán kritikáírásának elégtelenségével [saját tájékozatlanságát világitva meg, hiszen azt gondolta, ez a lap Brassai első próbálkozása a kritikaírásra], de azzal is, hogy magyar létére a „magyar értékeket sehogysem pártolja”.¹⁹ Pedig Brassai 1839-ben a „Paradoxon a magyar színészet ügyében”²⁰ című cikkében Világfy Antal név alatt a magyar daljáték megteremtésének szükségét fogalmazza meg: „Daljáték mégpedig legyen, de szétválasztva a színésztől, ami annak tökéletesítését szolgálja”. Továbbá ismeretes, hogy Brassai irányította Erkel Ferencet a magyar nemzeti opera felé, ő közvetítette számára első operája, a *Hunyadi László* (1844) szövegkönyvét. Ennek utóhangja a *Hattyudal a Hunyadi László című Operából* című zongoradarab, Brassai Samu barátjának ajánlta Erkel Ferencz, 1842-ben, de említhetnénk akár polémiáját is Liszt cigánykönyvével.

Kritikák, nézeteik összevetése képpen izgalmas megvizsgálni az 1856-os novemberi havi koncertszemlét, amelynek méltatását Brassai és Ábrányi tollából is olvashatta a pesti

15 „A gyönyörűségről, melyet a szép művek szemléltetése, vagy hallása okoz bennünk” (1832); *Munkaosztás elve az aesztétikában* (1858); *A szépművészetek általános elve* (1859).

16 *Criticai Lapok*, szerk. Brassai Samu, Pest: Müller Emil Könyvnyomdája, 1855. 16.

17 Ábrányi Kornél: *Zenészeti Aesthetica elméleti s gyakorlati szempontból tárgyalva*. Budapest: A Magy. Kir. Egyetemi Nyomda, 1877.

18 Kozma Ferenc: *Brassai Sámuel, mint aesztetikus és műkritikus*. Budapest: Akadémia, 1900. 89–90.

19 Szénfy Gusztáv: „A „kritikai-lapok”-ról zenészet ügyében”, in: *Magyar Sajtó*, 1856/80.

20 Világfy Antal: „Paradoxon a magyar színészet ügyében”, in: *Athenaeum*, 1839/17. 257–262.

közönség. A *Budapesti Hírlap*²¹ és *Pesti Napló*²² kritikája némiképpen eltér egymástól, hiszen mindketten nézeteik és jellemük szerint emelnek ki fontosnak, avagy kevésbé lényegesnek vélt részleteket a hangversenyekről.

Egyetértenek abban, hogy az idei előadások sokkal tökéletesebbek voltak, mint az eddigiék. Berlioz *Fantasztikus szimfóniájából* csupán egy tételt játszottak el, amit Ábrányi úgy ítél meg, hogy első hallásra e tételt nem releváns bírálni, míg Brassai a *fair play* terminussal él. Szerinte ha Mozart, Beethoven és Mendelssohn szimfóniákat egészében adnak elő, akkor Berlioznak is jár a tisztesség, hogy ne egy töredékkel legyen feltüntetve. Schumann *Manfred* nyitányáról is megosztó véleménnyel szólnak. Ábrányi szerint természetes, hogy az új iskola képviselője [Schumann] még nem nyerte el tetszését a közönségnek. Brassai elméleti alapokat keres a zenei retorikához, ezért nem fogadja be a művet: „ama feltét sem nyugszik semmi alapon, míg az új iskola aestheticusai ki nem mutatják, miképp lehessen ezen eszméket: „élet, halál, büntetés, törekvés, átlátás, zenei phrasisokban, harmóniában, dallamban kifejezni, még természetesebb kapcsolatban is, nemhogy ama facsáros alakban, melyet Byron minden költői bája is alig bír felfogatni.”²³ Hozzáállásuk a zenekari darabok közt elhangzó énekes intermezzokhoz is szöges ellentétben áll egymással. Brassai szerint a válaszműny helyesen teszi, hogy megtartja ezt a szokást, Ábrányi pedig támogatná, hogy igenis létezzen énektől mentes, tiszta zenekari hangverseny.

Az 1853. december 11-i számban Brassai *Canus* név alatt a *Divatcsarnokban* közölt cikke a Wagner Tannhäuser-nyitány ellen szól, a *Pesti Napló* pedig magasztalja a darabot. Brassai Wagner-ellenessége körvonalazódik a Bartalusnak, 1857. szeptember 28-i Weimarban kelt leveléből: „Holnap már indulni akarnék innen, de félek, nem szökhetem meg Tannhäuser elől, melyet csütörtökön adnak.”²⁴ Brassai említése szerint nézetei miatt egyszer egy Wagner-imádó botot is emelt rá.

Ábrányi eképpen emlékezik meg Brassai anti-wagnerizmusáról: „Egy ízben négyen kapuczinereztünk az Európa-kávéházban: Erkel F., Mosonyi M., Brassai és én. Brassai erősz szemrehányással illette Erkelt, mint a filharmóniai társulat megalapítóját és vezérét (pedig megbámult intim barátja volt) s arra kérte, hogy jövőre óvakodjék oly felháborító merényletet elkövetni a zenei jóízlés ellen, mint az afféle Tannhäuser-i zene bemutatása.”²⁵

Kritikáit olvasva Brassai zenészeti felkészültségét, tájékozottságát, partitúraismertét és olvasottságát vitathatatlanul elfogadhatjuk. Ábrányi és Szénfy szerinti zenei diletantizmusa valójában polihisztor mivoltának is tulajdonítható. Fitz József Brassai monográfiájában eképpen fogalmazott: „Aki már egy-egy tárgyról is ezernyi könyvet olvasott [...] az már a részletkérdések őserdejébe hatol, és a részletek kutatásában már sehogysem ér rá egységes, nagy dolgokat alkotni.”²⁶

21 Brassai: „A philharmoniai hangversenyek 1856 őszén”, in: *Budapesti Hírlap*, 1856/297.

22 Ábrányi Kornél: „Havi szemle a novemberi hangversenyek felett”, in: *Pesti Napló*, VII/2069, 1856.

23 Brassai: „A philharmoniai hangversenyek 1856 őszén”.

24 Brassai Sámuel levele Bartalus Istvánnak. Kelt: 1857.09.28-án Weimarban. MTA Kézirattár. Jelzet: Ms. 5662/100.

25 Ábrányi Kornél: *Képek a mult és jelenből*. 84–85.

26 Fitz József, *Brassai Sámuel: Monográfia*. 33.

ABSTRACT

SIMÉNY BEÁTA

*A magyar zenekritika-érem két oldala:
id. Ábrányi Kornél és Brassai Sámuel*

Id. Ábrányi Kornél a magyar tudomány nesztora, Brassai Sámuel 1897-es halálát követően „Brassai bácsi mint zenész” címmel publikálta megemlékező írását. A vélt „zenész” alakja helyett Ábrányi a „műkedvelő eklektikusok” osztályába sorolta a ritka zenerajongó Brassait, míg számos forrás zeneértőként és zenekritikusként hivatkozik rá. Id. Ábrányi Kornél (1822–1903) és Brassai Sámuel (1797–1897) a 19. századi magyar zenekritikairás tekintélyes vezéregyéniségei. Pest és Kolozsvár zeneéletében aktív szerepet vállaló szervezők, lapszerkesztők, zeneértő bírálók, azonos művészi körökben forgó kortársak, ennek ellenére zenepublicisztikai habitusaikat eddig mégsem állítottuk párhuzamba. Ízlésük mérvadó különbsége a klasszicista elvű Brassai és a haladó romantika szellemét pártoló Ábrányi ellentétében körvonalazódik. Ábrányi 200. és Brassai 225. évfordulója alkalmából időszerű elveik és útjaik kereszteződésének feltérképezése, az eltérő nézeteikről tanúskodó Wagner-kritikáik és a közös vonásaikat példázó bírálataik vizsgálata alapján.

* * *

*Two Sides of the Hungarian Music Criticism Medal:
Kornél Ábrányi Sr. and Sámuel Brassai*

Following the death of erudite Transylvanian scholar Sámuel Brassai (1897), Kornél Ábrányi Sr. published his memorial article under the title “Brassai bácsi mint zenész” [Uncle Brassai, As a Musician]. Instead of the figure of the supposed “musician,” Ábrányi classified the legendary music lover Brassai in the category of “amateur eclectics,” while a series of sources obviously describe the latter as a music connoisseur and music critic. Kornél Ábrányi Sr. (1822–1903) and Sámuel Brassai (1797–1897) were leading figures of nineteenth-century Hungarian music criticism. Contemporaries who frequented the same artistic circles, both of them were organizers, newspaper editors, and music critics alike, playing an active role in the music life of Pest and Kolozsvár (today: Cluj-Napoca, Romania), respectively. Despite these circumstances, their music journalistic habits have not been compared so far. The most important difference in their musical tastes highlights in the contrast between the Classicist principles (Brassai), on one hand, and the predilection for a progressive Romanticism (Ábrányi), on the other. Ábrányi’s 200th and Brassai’s 225th birth anniversaries give us the timely opportunity to outline the intersections of their principles and paths, based on the examination of their Wagner criticisms

testifying to their sharply contrasting views as well as their further criticisms that exemplify common features shared by both of them.